

Vida Gábor

LEVÉL A HATÁRON TÚLRÓL

Édes Néném, úgy áll az idők szénája most már – kissé ázottan és dohosan –, hogy bár életem első húsz esztendejét a magyar határ közelében éltem Romániában, esténként jól látszottak Gyula fényei, de arra, hogy én a határon túl vagyok, netalán *határontúli*, sose gondoltam. Ezt így akkor nem is mondták, még *odaát* sem, ahonnan a sok értékes dolgot hozták, amelyeket nálunk kapni nem lehetett: szappan, vegeta, rágógumi, szalicil, vatta, vaj, kókusz, és persze gyógyszer, ami nélkül a gyógyulás vagy a haldoklás nehéz volt, bár nem lehetetlen. A tévé meg a rádió is onnan szólt magyarul, a román ismerőseim is azon nőttek fel, adtak filmet és meccset, politikát ahhoz képest keveset – ennek örültünk. Volt *odaát* egy ország, amelyik modern volt, nyitott és fejlett, legalábbis annak tűnt, legalábbis Romániához képest. És persze magyar volt, mint én, mint oly sokan *ideát*. Volt itt és volt ott. Nem, nem volt egyenrangú a kettő, de az ittnék ott volt a túlja. Aki ott élt, az is túl volt a határon. Nem tudom, hogy mikor lett végleges, hogy én a határon túl élek, és ezt ott mondják így, túl, azaz *odaát*. Játszani tudnék még sokat a szavakkal, de a valóság ennél is szomorúbb.

Több olyan román katonacimborám volt, akiknek hosszas elbeszélés után is csak derengett, hogy miért nem Magyarországon teljesítem én a haza védelmére való felkészülés gyakorlatait, igaz, ők sosem látták a távolban Gyula fényeit. Nálunk a sötét nyolcvanas évek tombolt, *odaát* pedig a kádári jólét – habzsolt. Irigyeltük, igen, már-már fájt. Húszéves elmúltam, amikor először Magyarország földjére léphettem, furcsa volt meg ismerős egyszerre, volt bennem egy kis megilletődés, ami lassacskán elmúlt, de nem egészen. Egy budapesti könyvesboltban arra eszméltem, hogy a szocializmus éveiben sok ezer magyar könyvet írtak, amit nálunk, *ideát* senki nem olvashatott. Ma már azt is tudom, hogy *odaát* sem olvasta szinte senki, nem azért volt a nagy fényesség. Bölcsészfejű ember voltam, akkor én is azt hittem, hogy a kultúra, a könyv, a színház, a film közös világ, a magyar glóbusz

egy közös kulturális univerzum, magyar vagyok, mert magyarul gondolkodom és beszélek.

Engem soha nem románoztak *odaát* le, pedig papírom van, hogy az egyik dédapám román juhász volt, igaz, a kiejtésemen vagy a szóhasználatomon ez nem érződik. Egy osztálytársnőm mesélte, hogy amikor várandóssága utolsó percei elkövetkeztek, a szülésznő kiszólt az orvosnak: jöjjön, doktor úr, mert szül a román. Azt éreztem, hogy felállok, és hazamegyek, itt nem szülök, mesélte a hölgy sok évvel később. Neki se volt könnyű megérteni, hogy az ő románsága nem pejoratív értelemben volt emlegetve, csak éppen hozzá társították az első kézenfekvő címkét, vészhelyzet esete forgott fent, nem értek rá udvariaskodni és válogatni. Lehetett volna tót, orosz, cigány, német vagy a 12-es. Lehetett volna az ő neve is. Apróság, de nem kell nagyot ugrani ahhoz, hogy megértsük, miként lettek a temesvári, aradi, bihari, szatmári magyarok erdélyiek. A románok nem erdélyiek, ők csak románok. Az egyszerűség kedvéért.

Itt kezdődik a baj, édes Néném, az egyszerűséggel, ami nem egyszerű. Egy ország népe kórusban szavalta, hogy *nem, nem, soha*, József Attila ez, vagy sem, alig számít, mert a szavalókórus nem gondolkodik, más a dolga. Próba után mindenki hazamegy, éli a mindennapjait teli torokból és tiszta szívvel, mintha nem is szavalt volna semmit. Így lettek a felvidéki magyarok csehek, az erdélyiek románok, a jugoszláviaiak szerbek. Nem pejoratív, csak kézenfekvő. Miközben *nem, nem, soha*, a mindennapok tudják, hogy de bizony... A nyelvhasználat pontosan jelzi, hogy kik vagyunk mi, és kik ők. A mindennapok nem szeretik a feloldhatatlan ellentmondásokat és a paradoxonokat. Amikor az első erdélyi menekültet lerománozzák Magyarországon, pontosabban *leolábozzák*, Trianon el van fogadva, függetlenül attól, hogy mit gondol erről a nagybányai vitéz vezérkara meg a kurzus és Mussolini. A határ pedig tény, katonák és rendőrök vigyázzák azóta is, szép fehér kövekkel rakták annak idején ki, látszik a vonatból. Eltelt ebben száz hosszú esztendő. Mivé lett közben a nemzet, kérdezem kissé szónokian. Ezzé lett. Kulturális, határok fölötti, egységes vagy megosztott, itteni és ottani, ideát és odaát, azaz túli. A valóság folyton változik, a szavak megmaradnak. Más-más fogalmakkal szeretik a határon túlt. Korszakok, ideológiák, fogalmak, nemnemsohák jönnek és mennek, az elkülönülés, az elutasítás, a lenézés marad. Mivel egész hamar világossá vált, hogy az elcsatolt területek visszaszerzésére józanul gondolható esély nincs, a kollektív tudat azzal korrigálta a valóságot, hogy nem is jó az, nem is kell már, de főként nem magyar. Kevesen gondolják, hogy a székelyek, a csángók, az erdély-

lyiek nem magyarok, de mindig előjön, hogy a nyelvhasználat pontosan ezt gondolja. Határontúli vagyok, ez a kortárs gyűjtőszó arra, hogy nem Magyarországon élek, ez a besorolásom. Az elmúlt két évtizedben nem, vagy alig volt határ. Most megint van, és ez hosszan így marad. Amíg nem vagy alig volt, én addig is *határontúli* voltam – ott. Tudott valamit a nyelv, amit nem is kellett kimondani, aztán az első adandó alkalommal a valóság elvégezte a szükséges korrekciót.

Tudod, édes Néném, se magyar igazolványért, sem pedig állampolgárságért nem folyamodtam, és azt gondolom, hogy nem is fogok, ha pedig valaha Romániából vagy Erdélyből elkergetnek, hontalan akarok lenni Párizsban – *sans papiers*. Azt gondolom, és nem ma kezdődött ez nekem, hogy az erdélyi megmaradás egy félig sem komolyan vett retorika, amely testvéri tankokat várt a felszabadulás reményében, aztán hogy nem jöttek, mert nem voltak, a hegy és Naszreddin Hodzsa példázatát alkalmazta magára. A retorika marad, a valóság változik. Beláthatatlan az a szövegtenger, amit az erdélyi magyarok megmaradásáról írtak. Van benne valami megható és nevetséges, valami álságos meg álszent, pedig csak szomorú, bár sokan veték egész komolyan. Ugyan mibe kerülne beismerni, hogy a rátermett és mobilis emberek elmennek, aki pedig marad, megérdemli. Nincs ebben hősiesség meg önfeláldozás, ez csak élet és nehézkedés. A magunk számára gyorsan fogyunk, bár a román nacionalisták nem győzik a végét kivárni. Majd rájönnek, hogy a magyarok sem csak ellenség voltak, hanem építettek is ezt-azt, nem olyan patinás, mint a szászok hagyatéka, de megteszi...

Számomra a magyar nemzet elsősorban irodalom, költők és írók hordták össze, kár, hogy akik a nevében beszélnek, azok ma már nem olvasnak. A nemzet egységéről viszont azt gondolom, hogy egy hakni. Van odaát és van ideát. Köztünk ott a határ. Én a határon túl élek, túli vagyok, akár tesszik ez nekem, akár nem, ezt mondja a kortárs magyar nyelv, pedig én innen érzékelem a túlt. Amikor nem lesz *odaát* és *ideát*, a nemzet egységes lesz, de a határ megmarad, kívül fog lenni az egész világ, attól tartok. Író vagyok, pontosan tudom, hogy a magyar nemzet eszméjében nincsen semmi határok és valóság fölötti, a nemzet nem az Úr angyala által vezérelt vagy ostorozott fohászokodó gyülekezet, nem a kereszténység pajzsa – ez volt a régi magyar irodalom –, hanem a mindennapi kuporgatás, dorbézolás meg gyűlölködés népe, ahogy azt Móricz Zsigmond látta – ez volt a 20. század. Tar Sándornál tartunk ma, úgy érzem. Volt haza a magasban, de már nem ott van, jöhet idő. A nemzet eszméje ma egy kollektív rémálom, amelyben azzal riogatnak, hogy ha nem azt érzem és nem azt gondolom, amit *odaát*

kérnek, ha nem jó a papírom, akkor én nem is vagyok én, akkor nem tartozom bele. Hazamegyek, és nem szülök, mondta vagy gondolta a kolléganőm, de nem jött...

Tévedés ne essék, édes Néném, én a C-vitamin, a szóдавíz, a biztonsági gyufa, a telefonközpont, az villanymozdony, a halászlé, a magyar vándor vagy Esterházy Péter írásművészetének világraszóló jelentőségét a nemzetől el nem vitatom, és hát a vízilabda meg a hathárom, Radulovics, gól! Azzal is tisztában vagyok, hogy mindig vannak hatalmak, amelyek isten, haza, nemzet nevében országolnak, és a hatalommal még mindenki visszaélt, ezután sem lesz ez másként, mert nem lehet. Régebbi korokban nem kérték ehhez a beleegyezésemet. Most sem kérik, de úgy tesznek, mintha. Most sem adom. Nem vagyok beszélő viszonyban senki magyar politikussal. Göncz Árpáddal találkoztam egyszer, mondtam, hogy nem annyira Tolkien, nekem Faulkner inkább, felcsillant a szeme, nehezebb fordítani, mondta.

Nem feltétlenül jó dolog, hogy nekem ez a magyarság irodalmi kérdés, mert a minap is vérig sértettem egy régi barátomat, amikor teli torokból szidott a gondolataim ürügyén, bár nem mondta, hogy fel kellene akasztani engem is, mint a többit, aki azt gondolja, amit én. Nem sértődtem meg, elvégre barátok vagyunk régről, még *ideátról*. De mondtam neki gonoszul, hogy a húszezer forintson az a bajszos ember, az egy liberális volt... Hitte is, meg nem is. Széchenyit nem említettem, az neki túl kicsi címlet. Nem, nem bal. Nem is ezért mondtam neki, nem is azért, mert az egyik dédapám román volt, hanem mert juhász. Mélyről történt az indulás, a magyarsággért meg volt nálunk dolgozva – kurvára, ahogy újabban mondják a határon belül. Élni, dolgozni románul és franciául is tudok, ha nagy veszedelem közeleg a fejünk fölé, talán még angolul. Írni viszont csak magyarul. Ezért foglalkoztat ez a túliság meg az irodalom. Mert ha nincs határ, miről beszélünk? No de éppen van. Ha nem volna is, mondják. Nem vagy alig volt, de mondták, tehát lett. Ilyen ez. A valóság idomul a nyelvhez, mint a szögesdrót a tájhoz, daráló a könyvhöz...

Nem tudom, édes Néném, hogy Kéd most innen van-e, vagy éppen túl, de hisz érti, az annak itt van az ottja, *odaát* se volna lehetséges *ideát* nélkül, jó ez a nyelv, mindig többet tud, mint a beszélő meg az író. Bízunk hát rá magunkat, édes Néném, más vagyunk alig van. Maradok mint eddig is híve – innen e határon. Vagy innét?